



Herwaardering van de Utopie

Ik heb maar gewoon toestemming gevraagd

Joop van Hezik

Herwaardering van de utopie

Ik heb maar gewoon toestemming gevraagd

Joop van Hezik

“A map of the World that does not include Utopia is not worth even glancing at. For it leaves out the one country at which Humanity is always landing. And when Humanity lands there it looks out and, seeing a better country, sets sail. Progress is the realization of Utopias.”

Oscar Wilde, The soul of man under socialism, 1891

Voor Rianne

Ter nagedachtenis aan de slachtoffers van de tyfoon Haiyan (Yolanda) op de Filippijnen, 7 en 8 november 2013.

ISBN: 978.94.90665.13.5

Uitgeverij Studio nonfiXe, Vught, 2014

www.nonfixe.nl

nonfiXe
the power to differ

Foto omslag: Een utopie is een schildering van de ideale samenleving. In het plaatsje Trinidad op het eiland Samar in de Filippijnen – een belangrijke plek voor de auteur – schilderen ze dat letterlijk op de muur. In 2008 werd een wedstrijd ‘mural painting’ gehouden, met als thema: ‘lessen global warming: protect the environment’. De muurschildering op de omslag verbeeldt voor de auteur links de dystopie van een troostloze wereld van gekapte regenwouden, en rechts de utopie van een overvloedige natuur, een Ecotopia.

© alle rechten gereserveerd

Inhoud

Voorwoord: utopisch denken 5

De woede van Yolanda 8

Ecotopia 11

Ideaal of nachtmerrie? 12

De constructie van schaarste 14

De irrationaliteit van oneindige begeerte 18

Het grote verhaal duurzaamheid 23

Praten, praten, praten 26

Utopia schrijf je altijd in meervoud: Utopias

30 Schaarste versus overvloed

37 Stabiliteit door diversiteit 42

De groei-ideologie ontmaskerd 46

Milieubeleid mag niet belemmeren 50

Nieuwe Internationale Economische Orde 55

Nieuwe Internationale Duurzame Economische Orde 59

Meer doen met minder 61

Uniforme verscheidenheid 64

Dienstbaar en ondergeschikt 69

Thoreau opnieuw begrepen 75

Vrijwillige eenvoud 80

De intrinsieke waarde van alle leven 85

Het einde van de natuur 86

Grondhoudingen 90

Een noodzakelijk nieuw cultuurmodel 95

Nieuws van nergens 99

Dan is geluk weer heel gewoon 101

De tweede jeugd van de mensheid 102

Stomvervelend 104

Versplinter het kristallen paleis 105

Libertair socialisme en ecologisme 107

Ecotopia revisited 113

Groene Economie 114

De droom van Dorothy en Vic 122

Mondkap op 128

'Het beloofde land' en de vakbond voor aaseters 129

De heilige barst uit 131

Ideologische tweestrijd 133

Sapat betekent genoeg 139

Zwarte cijfers en zwart goud 142

Wandelende genleveranciers 145

Klein is mooi 147

Ontwikkelingsagressie 148

Het vergeten eiland 150

21 redenen voor Lokale Agenda 21 154

The Philippine delegation and the two crazy Dutch 156

Nawoord: Verleden en hoop voor de toekomst 162

Post Scriptum 166

Bijlage 167

Voorwoord: utopisch denken

“Then they had opportunity of visiting many countries in all directions, for every ship which got ready for any voyage made him and his companions welcome as passengers. (..) To be sure, just as he called attention to many ill-advised customs among these new nations, so he rehearsed not a few points from which our own cities, nations, races, and kingdoms may take example for the correction of their errors. These instances, as I said, I must mention on another occasion. Now I intend to relate merely that he told us of the manners and customs of the Utopians.”

The best state of a commonwealth and the new island of Utopia, Thomas More, 1516

De utopische traditie in de ideeëngeschiedenis ontleent haar naam aan *The best state of a commonwealth and the new island of Utopia*, van Thomas More in 1516. Weinig geschriften zijn zo uiteenlopend geïnterpreteerd als More's *Utopia*, dat een feodale, een communistische, dan wel een kapitalistische en imperialistische, tot zelfs een ecologische inslag zou hebben. Marx en Engels beschouwden More als één van de vroegste critici van het kapitalisme in de traditie van het utopisch socialisme.¹

Volgens Kautsky stond in *Utopia* de overgang van de feodale naar de kapitalistische maatschappij beschreven. More zou vooruitlopen op het socialisme en een blauwdruk van de toekomstige communistische maatschappij geven.²

Chambers interpreteerde *Utopia* als een groot klooster, als de belichaming van het monastieke ideaal.³ More zou een christelijke revival hebben voorgestaan, geïnspireerd door de deugdzaamheid, discipline en soberheid van middeleeuwse monnikenorden. Begin jaren vijftig van de vorige eeuw sprak Ames over More als woordvoerder van de commerciële middenklasse, drager van het in zijn tijd doorbrekende kapitalisme.⁴ In dit verband wees Lemaire er op dat *Utopia* behalve kapitalistische trekken ook onmiskenbaar imperialistische trekken vertoont; het bevat een rechtvaardiging van kolonisatie die sterk lijkt op die welke John Locke, grondlegger van het liberalisme, na More, zou geven.⁵ Tenslotte ontdekte De Geus in *Utopia* zelfs de contouren van een ecologisch verantwoorde maatschappij, vanwege de manier waarop More de natuur interpreteerde, namelijk als een entiteit met een eigen intrinsieke waarde.⁶

Dat je er blijkbaar alle (goede, maar ook heel slechte) kanten mee op kunt, is tegelijkertijd de zwakte en de kracht van het utopisch denken. Mijn stelling

1 K. Marx, *Das Kapital*, 1867

2 K. Kautsky, *Thomas More und Seine Utopie*, 1887

3 R.W. Chambers, *Thomas More*, 1935

4 R. Ames, *Citizen Thomas More and his Utopia*, 1949

5 T. Lemaire, *De Indiaan in ons Bewustzijn*, 1986

6 M. De Geus, *Ecologische Utopieën, Ecotopia's en het milieudebat*, 1996

luit dat het in ieder geval noodzakelijk is om utopisch te denken om te kunnen transformeren naar een meer duurzame wereld. Overigens om, vervolgens ook in deze duurzame wereld, vooral utopisch te blijven denken. In 1989 ben ik als cultuurfilosoof bij Ton Lemaire afgestudeerd op de utopische traditie in de ideeëngeschiedenis. Een zogenoemd experimenteel doctoraalprogramma, gebaseerd op de studierichtingen filosofie en antropologie. Daarna heb ik het academisch bestaan vaarwel gezegd, en heb ik als adviseur en bestuurder geprobeerd duurzame ontwikkeling in de praktijk te brengen⁷. Dit altijd vanuit een utopische inspiratie, zoals tot uiting komt in de naam van mijn Bureau voor duurzame ontwikkelingsvraagstukken Ecotopia – een samentrekking van ‘utopie’ en ‘ecologie’.

In het navolgende wil ik een beeld schetsen van deze utopische inspiratie. Dit niet in de laatste plaats omdat inmiddels de vierde grote internationale poging om gezamenlijk naar een duurzame wereld te bewegen, wederom is mislukt.⁸ Om duurzame ontwikkeling daadwerkelijk te realiseren, is utopisch denken noodzakelijk.

Ik ben daarvan overtuigd geraakt door een persoonlijke ‘reis’ langs denkbeelden, die me geïnspireerd en beïnvloed hebben. Die reis zal ik hier beschrijven, overigens zonder daarbij de pretentie te hebben om een filosofisch doorwrocht betoog te houden. Reizen langs denkbeelden past bij de utopische traditie, want ‘reizen maakt rusteloos’. Ik doel hiermee op de verandering die het utopisch denken onderging ten tijde van de Renaissance en Verlichting. De notie van menselijke rusteloosheid ontkrachtte het klassieke idee van de menselijke aard en daarmee het ideaal van statisch utopisch denken. Nicole Pohl: “Utopias are discourses on change itself rather than simply blueprints”.⁹

Behalve filosofische ontdekkingstochten hebben fysieke reizen mijn denken beïnvloed. Met name mijn reizen naar de Filippijnen hebben een grote betekenis gehad. Dat land is zeker geen utopie te noemen, maar is wel een bron van inspiratie voor mijn denken over duurzame ontwikkeling. Want de grootste cultuurschok heb ik nooit als ik afreis naar dit zogenoemde ontwikkelingsland, maar altijd als ik weer terug kom in het zogenaamd ontwikkelde Nederland.

⁷ Onder andere door HBO studenten naar de World Summit on Sustainable Development in 2002 in Johannesburg te sturen, om een jongerenperspectief op deze conferentie te ontwikkelen voor Provinciale Staten van de Provincie Noord-Brabant. Maar bijvoorbeeld ook door als wethouder in 2009 een ‘duurzaamheidsbalans’ van de gemeente Oisterwijk op te stellen, in samenwerking met het Centrum voor duurzaamheid Telos van de Universiteit van Tilburg.

⁸ De United Nations Conference Rio+20, 2012

⁹ N. Pole, Utopianism after More: the Renaissance and Enlightenment, in: The Cambridge companion to utopian literature, 2010

De woede van Yolanda

Op 7 en 8 november 2013 raast de tyfoon Haiyan over de Filippijnen en trekt een vernietigend spoor. De 13e tyfoon met een naam – in de Filippijnen Yolanda genoemd – en de vijfde supertyfoon van het jaar, is tussen de zwaarste tropische stormen ooit gemeten. Yolanda kost duizenden mensen het leven. Honderdduizenden raken dakloos. Oogsten, huizen, wegen, alles wat aangeraakt is, is kapot. De woede van Yolanda heeft totale ravage tot gevolg.

Drie dagen later, op 11 november start de internationale klimaatop, COP19, in Warschau.¹⁰ Inzet is onder meer financiële hulp door rijke landen bij klimaatrampen. Ook daar stormt het. Warschau laat een dubbel gezicht zien, door gelijktijdig een internationale steenkolenconferentie te houden en door zich te laten sponsoren door grote vervuilers die in ruil voor oliedollars veel exposure krijgen. Non-gouvernementele organisaties, waaronder het Wereld Natuurfonds, Greenpeace en Oxfam International, verlaten ziedend de top. ‘Polluters talk. We walk.’ (niet voor de eerste keer, zoals in het navolgende zal blijken). WWF schrijft op de website: “Enough is enough. We have said we stand in solidarity with the millions impacted by Typhoon Haiyan, and with all climate impacted people. Our solidarity compels us to tell the truth about COP 19 – the Warsaw Climate Conference.”¹¹

Regeringsleiders van de rijke landen tonen meer interesse in economische groei dan in de oplossing van het klimaatprobleem, blijkt (ook) in Warschau. Afgevaardigde van de Filippijnen, Naderev (Yeb) Saño, komt zelf uit het rampgebied waar tyfoon Haiyan huishield. Terwijl hij in Warschau is, haalt zijn broer met blote handen lichamen onder puin vandaan, zonder eten, zonder slaap. Aangedaan spoort Saño de wereld aan “To end the madness”. Saño dringt erop aan om de dodelijke verwoestingen op het eiland Leyte niet af te doen als een natuurramp. “Er is niets natuurlijk aan het wetenschappelijke feit dat de klimaatopwarming tot steeds heviger stormen zal leiden. Er is niets natuurlijk aan de menselijke soort die een grote impact heeft op de klimaatverandering.” Hij noemt het absurd dat onze vervuilende leefstijl grote gebieden op de aardbol bedreigt en weigert om nog langer vage en halfslachtige klimaatakkoorden te ondertekenen. “Want op die manier ratificeren we onze ondergang.” In dezelfde toespraak kondigt de Filippijnse afgevaardigde aan in hongerstaking te gaan, uit solidariteit, totdat er concrete constructieve acties worden afgesproken op de klimaatconferentie. “Wat mijn land momenteel moet doorstaan, is pure waanzin. De klimaatcrisis is pure waanzin. Maar we kunnen dit oplossen. We kunnen de waanzin stoppen.”

De onderhandelaars boeken vlak voor het sluiten van de conferentie uiteindelijk toch wat vooruitgang door afspraken over een internationaal

¹⁰ United Nations Framework Convention on Climate Change/ Conference of the Parties COP 19

¹¹ <http://wwf.panda.org/?212532/NGOs-Social-Movements-Walk-Out-Of-Warsaw-Talks>

mechanisme voor financiële hulp bij verlies en schade door klimaatrampen, cruciaal voor de ontwikkelingslanden, te maken.

Maar de echte vraag blijft: Hoe de waanzin te stoppen? De geschiedenis van VN conferenties biedt, zoals ik in het navolgende zal aantonen, daartoe weinig tot geen hoop. De reden hiervan is de ideologische bedding. Alle VN conferenties zijn gefundeerd op het streven naar, en, geloof in, economische groei. Om de waanzin te stoppen, moeten we breken met de groei-ideologie. Iets dat alleen vanuit een nieuw utopisch perspectief kan.

Utopisch denken is gevaarlijk, maar vooral ook noodzakelijk, concludeert Joop van Hezik in zijn zoektocht naar duurzame ontwikkeling. Hij neemt ons mee langs utopische denkbeelden, via internationale conferenties die steeds opnieuw mislukken, naar het zogenoemde ontwikkelingsland de Filippijnen. De mens zal de bestaande groei-ideologie die ten grondslag ligt aan de huidige crisis in ons industrieelkapitalistische bestel dienen te doorbreken. Daarvoor is een nieuwe utopie nodig, een nieuw utopisch verhaal. Joop schetst de elementen van zijn Utopia. Dit is een Utopia dat zodra het bereikt dreigt te worden, steeds opnieuw plaats maakt voor een nieuw utopisch verhaal. De Filippijnse eilanden zijn hierbij metafoor, droom, nachtmerrie en continue inspiratiebron.



Joop van Hezik (Hedel, 1959) studeerde in 1989 af in de vakkencombinatie cultuurfilosofie, sociale en politieke filosofie en economische antropologie, Katholieke Universiteit Nijmegen. Na een aantal jaren werkzaam te zijn geweest bij adviesbureaus, richtte hij 'Bureau voor duurzame ontwikkelingsvraagstukken Ecotopia' op. Joop is mede-initiatiefnemer van Stichting ChancEd, kansen & onderwijs voor Filippijnse kinderen. Tevens was hij fractievoorzitter van GroenLinks in Provinciale Staten van Noord-Brabant en wethouder namens GroenLinks, PVDA en D66 in de gemeente Oisterwijk (2003 - 2012). Sinds 2013 is Joop van Hezik werkzaam als adviseur biodiversiteit en groene economie bij het European Centre for Nature Conservation en als directeur van de Nature Assisted Health Foundation. Namens GroenLinks is hij lid van het congres van de Europese Groene Partij.

www.nonfixe.nl

nonfiXe
the power to differ

ISBN 978-94-90665-13-5



9 789490 665135 >